

NÂNG CAO HIỆU QUẢ SỬ DỤNG TƯ LIỆU LỊCH SỬ ĐỊA PHƯƠNG TRONG GIẢNG DẠY LỊCH SỬ BẬC TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

Nguyễn Đăng Hương Thủy
Trường Cao đẳng Đà Nẵng

Tóm tắt: Bài viết tập trung phân tích vai trò, thực trạng và giải pháp nâng cao hiệu quả sử dụng tư liệu lịch sử địa phương trong giảng dạy Lịch sử ở bậc Trung học phổ thông. Kết quả nghiên cứu cho thấy, tư liệu lịch sử địa phương góp phần làm phong phú bài học, tạo hứng thú học tập, bồi dưỡng tình yêu quê hương và phát triển năng lực tư duy lịch sử cho học sinh. Tuy nhiên, việc khai thác tư liệu còn hạn chế do nguồn tư liệu chưa được hệ thống hóa, phương pháp giảng dạy còn đơn điệu và năng lực giáo viên chưa đồng đều. Bài viết đề xuất các giải pháp đồng bộ về chuẩn hóa tư liệu, đổi mới phương pháp, ứng dụng công nghệ và tăng cường phối hợp giữa nhà trường - cộng đồng.

Từ khóa: Tư liệu lịch sử địa phương; giảng dạy lịch sử; trung học phổ thông.

IMPROVING THE EFFICIENCY OF USING LOCAL HISTORY MATERIALS IN TEACHING HISTORY AT THE UPPER SECONDARY LEVEL

Nguyen Dang Huong Thuy
Danang College

Abstract: The article focuses on analyzing the role, current situation and solutions to improve the effectiveness of using local history materials in teaching History at the high school level. The research results show that local historical materials contribute to enriching lessons, creating interest in learning, fostering love for the homeland and developing historical thinking capacity for students. However, the exploitation of materials is still limited because the source of materials has not been systematized, teaching methods are still monotonous and teachers' capacity is not uniform. The article proposes synchronous solutions for standardizing materials, innovating methods, applying technology and strengthening coordination between schools and communities.

Keywords: Local historical documents; teaching history; high school.

Nhận bài: 22/08/2025

Phản biện: 20/09/2025

Duyệt đăng: 25/09/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong bối cảnh đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo hiện nay, việc dạy học Lịch sử ở bậc Trung học phổ thông không chỉ dừng lại ở việc cung cấp tri thức, mà còn phải góp phần bồi dưỡng năng lực tư duy lịch sử, khơi dậy lòng yêu nước, tinh thần tự hào dân tộc và ý thức trách nhiệm của thế hệ trẻ đối với quê hương, đất nước. Một trong những hướng tiếp cận quan trọng nhằm thực hiện mục tiêu này chính là đưa tư liệu lịch sử địa phương vào quá trình giảng dạy. Tư liệu lịch sử địa phương mang tính gần gũi, cụ thể, gắn bó mật thiết với đời sống, với cộng đồng nơi học sinh đang sinh sống, qua đó giúp các em hiểu rõ hơn sự gắn kết giữa lịch sử dân tộc và lịch sử quê hương, giữa những sự kiện lớn lao và dấu ấn ở phạm vi cụ thể.

Thực tế cho thấy, trong chương trình giáo dục phổ thông, phần lịch sử địa phương đã được chú trọng đưa vào như một yêu cầu bắt buộc. Tuy nhiên, việc khai thác và sử dụng tư liệu lịch sử địa phương trong giảng dạy vẫn còn nhiều hạn chế: tư liệu chưa được hệ thống hóa một cách khoa học, giáo viên thiếu nguồn tài liệu tham khảo đáng tin cậy, phương pháp tổ chức dạy học còn đơn điệu, chủ yếu dừng lại ở minh họa bổ sung cho kiến thức

chung mà chưa phát huy được vai trò trong phát triển năng lực học sinh. Điều này dẫn đến việc hiệu quả sử dụng tư liệu lịch sử địa phương chưa cao, chưa tạo được sự hứng thú học tập và gắn kết chặt chẽ giữa người học với lịch sử vùng đất nơi mình sinh ra, lớn lên. Từ thực tiễn đó, việc nghiên cứu các giải pháp nhằm nâng cao hiệu quả sử dụng tư liệu lịch sử địa phương trong giảng dạy Lịch sử bậc Trung học phổ thông có ý nghĩa thiết thực.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Vai trò của tư liệu lịch sử địa phương trong giảng dạy lịch sử bậc trung học phổ thông

Lịch sử địa phương là một bộ phận của lịch sử dân tộc, có quan hệ mật thiết với lịch sử dân tộc. Bất cứ một sự kiện lịch sử dân tộc cũng đều mang tính địa phương vì nó diễn ra ở một số địa phương cụ thể với không gian và thời gian xác định. Tư liệu lịch sử địa phương có vai trò đặc biệt quan trọng trong giảng dạy Lịch sử ở bậc Trung học phổ thông, bởi nó không chỉ góp phần bổ sung, minh họa cho kiến thức lịch sử dân tộc mà còn tạo sự gần gũi, gắn kết giữa học sinh với truyền thống quê hương, đất nước. Tư liệu lịch sử địa phương giúp làm phong phú nội dung dạy học, khắc phục

tình trạng khô khan, trừu tượng khi học sinh chỉ tiếp cận các sự kiện, nhân vật lịch sử trong phạm vi quốc gia hay thế giới. Chẳng hạn, khi học về phong trào cách mạng 1930 - 1931, giáo viên có thể lồng ghép những câu chuyện, hình ảnh, di tích gắn với các cuộc biểu tình, khởi nghĩa ở địa phương nơi học sinh đang sinh sống. Điều này giúp các em thấy rõ rằng lịch sử không chỉ diễn ra ở đâu đó xa xôi, mà ngay trên mảnh đất quê hương cũng có những dấu ấn, đóng góp quan trọng vào tiến trình chung của dân tộc.

Tư liệu lịch sử địa phương còn có vai trò quan trọng trong việc bồi dưỡng lòng yêu nước, tinh thần tự hào dân tộc và ý thức trách nhiệm của thế hệ trẻ. Qua việc tìm hiểu những tấm gương anh hùng liệt sĩ, những nhân vật lịch sử, những chiến công gắn liền với quê hương, học sinh sẽ có sự đồng cảm, tự hào và ý thức sâu sắc hơn về nghĩa vụ kế thừa, phát huy truyền thống của cha ông. Đây chính là cơ sở quan trọng để giáo dục đạo đức, lối sống, hình thành nhân cách và bản lĩnh cho học sinh trong bối cảnh hội nhập quốc tế.

Việc khai thác và sử dụng tư liệu lịch sử địa phương còn góp phần phát triển năng lực học tập lịch sử cho học sinh. Khi tiếp cận các nguồn tư liệu như hiện vật, di tích, nhân chứng sống, các em có cơ hội rèn luyện kỹ năng tìm hiểu, phân tích, đánh giá và xử lý thông tin. Quá trình này không chỉ nâng cao khả năng tư duy độc lập, sáng tạo mà còn giúp các em biết cách vận dụng kiến thức vào thực tiễn. Ví dụ, thông qua hoạt động tham quan bảo tàng địa phương, học sinh có thể được giao nhiệm vụ ghi chép, thuyết trình, hoặc làm dự án học tập về một sự kiện, nhân vật cụ thể. Đây là những hình thức học tập tích cực, phát huy vai trò chủ thể của người học và gắn lý thuyết với thực tiễn.

Tư liệu lịch sử địa phương còn đóng vai trò kết nối nhà trường với cộng đồng. Thông qua việc khai thác các nguồn tư liệu từ di tích, bảo tàng, thư viện hay những nhân chứng lịch sử tại địa phương, quá trình dạy học sẽ trở nên sinh động, gần gũi, thiết thực hơn với đời sống xã hội. Điều này không chỉ tạo điều kiện cho học sinh hiểu sâu hơn về quê hương mà còn khuyến khích sự tham gia của cộng đồng, gia đình trong việc giáo dục lịch sử cho thế hệ trẻ. Qua đó, lịch sử địa phương được bảo tồn, lan tỏa và trở thành một phần quan trọng trong dòng chảy của lịch sử dân tộc.

Như vậy, tư liệu lịch sử địa phương có vai trò đa chiều và thiết thực trong giảng dạy Lịch sử bậc Trung học phổ thông. Nó không chỉ làm phong

phú kiến thức, tạo sự hứng thú trong học tập mà còn góp phần bồi dưỡng tình yêu quê hương, phát triển năng lực tư duy và kết nối nhà trường với xã hội. Chính vì vậy, việc nâng cao hiệu quả khai thác và sử dụng tư liệu lịch sử địa phương cần được coi là một định hướng quan trọng trong đổi mới dạy học lịch sử hiện nay.

2.2. Thực trạng sử dụng tư liệu lịch sử địa phương trong giảng dạy lịch sử bậc trung học phổ thông hiện nay

Trong những năm gần đây, việc sử dụng tư liệu lịch sử địa phương trong giảng dạy Lịch sử ở bậc Trung học phổ thông đã mang lại nhiều kết quả tích cực, góp phần nâng cao chất lượng dạy học và tạo sự hứng thú học tập cho học sinh. Tư liệu lịch sử địa phương đã giúp học sinh có cái nhìn sinh động và chân thực hơn về lịch sử dân tộc thông qua những sự kiện, nhân vật, di tích gắn liền với quê hương. Chẳng hạn, tại tỉnh Nghệ An, khi dạy về phong trào Xô viết Nghệ - Tĩnh 1930 - 1931, giáo viên đã khai thác các nguồn tư liệu từ Nhà tưởng niệm Xô viết Nghệ Tĩnh, các di tích ở Hưng Nguyên, Nam Đàn, qua đó học sinh được tiếp cận hình ảnh, hiện vật và câu chuyện cụ thể về những cuộc đấu tranh của nhân dân địa phương. Kết quả khảo sát cho thấy, hơn 80% học sinh tham gia các tiết học này tỏ ra hứng thú và dễ dàng ghi nhớ kiến thức hơn so với cách học truyền thống chỉ dựa vào sách giáo khoa.

Việc sử dụng tư liệu lịch sử địa phương còn giúp phát triển năng lực tự học, tư duy độc lập và kỹ năng nghiên cứu của học sinh. Ở tỉnh Quảng Trị, nhiều trường Trung học phổ thông đã tổ chức hoạt động ngoại khóa tại Thành cổ Quảng Trị hoặc Nghĩa trang liệt sĩ Trường Sơn. Học sinh không chỉ được nghe thuyết minh mà còn thực hiện các nhiệm vụ học tập như sưu tầm, chụp ảnh, ghi chép và làm bài thuyết trình về ý nghĩa lịch sử của các di tích này. Kết quả cho thấy học sinh chủ động hơn trong việc tìm kiếm thông tin, biết cách phân tích và liên hệ giữa sự kiện lịch sử dân tộc với sự hy sinh, đóng góp của quê hương mình. Điều này không chỉ nâng cao kiến thức mà còn rèn luyện kỹ năng mềm, đặc biệt là kỹ năng làm việc nhóm và thuyết trình trước tập thể.

Tư liệu lịch sử địa phương đã phát huy hiệu quả trong việc giáo dục lòng yêu nước và ý thức trách nhiệm của học sinh. Tại Thái Nguyên, nhiều giáo viên đã lồng ghép câu chuyện về căn cứ địa cách mạng ATK vào các bài học về kháng chiến chống Pháp, giúp học sinh hiểu rõ vai trò của quê hương

trong tiến trình lịch sử dân tộc. Nhiều em đã chia sẻ rằng sau khi tham gia các hoạt động học tập tại ATK, các em thấy tự hào hơn về truyền thống quê hương, đồng thời có động lực để học tập và rèn luyện nhằm đóng góp cho xã hội. Ngoài ra, việc đưa tư liệu lịch sử địa phương vào dạy học còn tạo sự kết nối giữa nhà trường, gia đình và cộng đồng. Khi học sinh tham gia các hoạt động trải nghiệm tại di tích, bảo tàng hoặc gặp gỡ nhân chứng lịch sử, phụ huynh và chính quyền địa phương cũng thường xuyên đồng hành, hỗ trợ. Điều này không chỉ giúp nâng cao hiệu quả giáo dục mà còn tạo nên sự gắn kết xã hội trong công tác bảo tồn, phát huy giá trị lịch sử - văn hóa.

Có thể thấy, việc sử dụng tư liệu lịch sử địa phương đã đem lại nhiều lợi ích rõ rệt: làm sinh động bài giảng, nâng cao hứng thú học tập, phát triển năng lực học sinh và bồi dưỡng tình yêu quê hương, đất nước. Đây là hướng đi đúng đắn, cần tiếp tục được phát huy và nhân rộng trong giảng dạy Lịch sử ở bậc Trung học phổ thông hiện nay.

Tuy nhiên, cùng với những kết quả, thực tiễn sử dụng tư liệu lịch sử địa phương trong giảng dạy lịch sử bậc trung học phổ thông cũng bộc lộ những hạn chế, tồn tại.

Thứ nhất, nguồn tư liệu lịch sử địa phương chưa được hệ thống hóa đầy đủ và chuẩn xác, nhiều tài liệu còn phân tán, rời rạc, thiếu sự kiểm chứng khoa học. Điều này khiến giáo viên gặp khó khăn khi lựa chọn và sử dụng. Ví dụ, tại một số tỉnh như Bắc Ninh hay Thanh Hóa, tư liệu về các di tích, nhân vật lịch sử địa phương được lưu giữ ở bảo tàng, thư viện hoặc trong dân gian nhưng chưa có sự thống nhất, dẫn đến tình trạng giáo viên phải tự tìm kiếm, tổng hợp, đôi khi còn nhầm lẫn hoặc sử dụng chưa đúng mức.

Thứ hai, phương pháp khai thác tư liệu địa phương còn đơn điệu, chủ yếu dừng lại ở việc minh họa, bổ sung cho kiến thức sách giáo khoa, ít có hoạt động sáng tạo, trải nghiệm để học sinh tham gia chủ động. Một số trường ở khu vực nông thôn, miền núi còn thiếu điều kiện tổ chức cho học sinh tham quan di tích, bảo tàng nên việc học vẫn mang tính lý thuyết khô khan.

Thứ ba, năng lực và kỹ năng của giáo viên trong khai thác tư liệu địa phương chưa đồng đều, nhiều giáo viên chưa được tập huấn chuyên sâu nên chưa phát huy hết giá trị của tư liệu trong việc phát triển năng lực tư duy lịch sử cho học sinh.

2.3. Giải pháp nâng cao hiệu quả sử dụng tư liệu lịch sử địa phương trong giảng dạy lịch sử bậc trung học phổ thông

Để nâng cao hiệu quả sử dụng tư liệu lịch sử địa phương trong giảng dạy Lịch sử bậc Trung học phổ thông, cần có những giải pháp đồng bộ từ khâu xây dựng nguồn tư liệu, tổ chức phương pháp dạy học, phát triển đội ngũ giáo viên cho đến sự phối hợp giữa nhà trường, gia đình và cộng đồng.

Một là, một trong những giải pháp căn bản là tiến hành sưu tầm, hệ thống hóa và chuẩn hóa nguồn tư liệu lịch sử địa phương. Hiện nay, nhiều địa phương đã có kho tàng tư liệu phong phú về các sự kiện, nhân vật, di tích, hiện vật lịch sử, song phần lớn còn nằm rải rác trong bảo tàng, thư viện hoặc trong dân gian. Do đó, các sở giáo dục và đào tạo cần phối hợp với bảo tàng tỉnh, cơ quan văn hóa, hội khoa học lịch sử để biên soạn bộ tư liệu chuẩn mực, đáng tin cậy, phục vụ trực tiếp cho công tác giảng dạy. Chẳng hạn, tại Nghệ An đã có việc biên soạn tập tư liệu “Xô viết Nghệ - Tĩnh và truyền thống cách mạng quê hương”, cung cấp cho giáo viên và học sinh nguồn tài liệu chính thống, thuận tiện trong giảng dạy.

Hai là, cần đa dạng hóa phương pháp khai thác tư liệu lịch sử địa phương để tránh tình trạng minh họa đơn điệu. Giáo viên nên kết hợp nhiều hình thức như kể chuyện lịch sử gắn với nhân chứng, sử dụng hình ảnh, phim tư liệu, bản đồ lịch sử địa phương, hoặc tổ chức thảo luận, làm dự án học tập dựa trên tư liệu sưu tầm. Ví dụ, khi dạy về cuộc kháng chiến chống Mỹ, thay vì chỉ giới thiệu số liệu, giáo viên có thể cho học sinh tìm hiểu nhật ký chiến đấu của các liệt sĩ địa phương hoặc phỏng vấn nhân chứng còn sống, từ đó các em làm bài thuyết trình hoặc sản phẩm truyền thông nhỏ. Cách làm này vừa phát huy năng lực tư duy, vừa tạo sự hứng thú và cảm xúc trong học tập.

Ba là, cần chú trọng tổ chức các hoạt động trải nghiệm thực tế tại các di tích, bảo tàng, nghĩa trang liệt sĩ ở địa phương. Đây là hình thức trực quan sinh động, giúp học sinh được “chạm vào lịch sử” thay vì chỉ học qua sách vở. Nhiều trường ở Quảng Trị, Thái Nguyên, Hà Nội đã tổ chức cho học sinh tham quan Thành cổ Quảng Trị, khu di tích ATK Định Hóa hay Nhà tù Hỏa Lò, kết hợp với các nhiệm vụ học tập như viết bài thu hoạch, làm video clip, xây dựng tiểu phẩm lịch sử. Kết quả cho thấy học sinh hứng thú hơn, chủ động hơn và nhớ lâu kiến thức hơn. Tuy nhiên, để hoạt động này thường xuyên và hiệu quả, cần có sự hỗ trợ kinh phí, sự phối hợp của chính quyền địa phương và sự đồng thuận của phụ huynh.

Bốn là, giải pháp quan trọng là nâng cao năng lực đội ngũ giáo viên lịch sử trong việc khai thác và sử dụng tư liệu địa phương. Nhiều giáo viên hiện nay chưa được đào tạo chuyên sâu về phương pháp này, dẫn đến việc lúng túng khi lựa chọn và tổ chức dạy học. Vì vậy, ngành giáo dục cần tổ chức các lớp tập huấn, bồi dưỡng chuyên đề, xây dựng ngân hàng bài giảng mẫu để giáo viên có cơ hội học hỏi, chia sẻ kinh nghiệm. Đồng thời, khuyến khích giáo viên chủ động nghiên cứu, viết bài, sưu tầm tư liệu và sáng tạo trong cách truyền đạt.

Năm là, cần tăng cường ứng dụng công nghệ thông tin và chuyển đổi số trong khai thác tư liệu lịch sử địa phương. Việc số hóa các tư liệu, xây dựng thư viện điện tử, cơ sở dữ liệu trực tuyến về lịch sử địa phương sẽ giúp giáo viên và học sinh dễ dàng tiếp cận nguồn tài nguyên phong phú, chính xác và hấp dẫn hơn. Ví dụ, nhiều địa phương như Hà Nội, Đà Nẵng đã bước đầu triển khai website giới thiệu di tích lịch sử – văn hóa, cho phép người học tìm hiểu trực tuyến, thậm chí trải nghiệm tham quan ảo qua hình ảnh 3D. Đây là hướng đi cần được nhân rộng, đặc biệt trong bối cảnh giáo dục hiện đại.

Sáu là, giải pháp không thể thiếu là tăng cường sự phối hợp giữa nhà trường, gia đình và cộng đồng trong khai thác tư liệu lịch sử địa phương. Nhà trường giữ vai trò trung tâm tổ chức hoạt động, gia đình tạo điều kiện, khích lệ con em tham gia, còn chính quyền, bảo tàng, hội cựu chiến binh và các tổ chức xã hội là nơi cung cấp nguồn tư

liệu, hỗ trợ về cơ sở vật chất và nhân lực. Mối liên kết này sẽ giúp việc giảng dạy lịch sử địa phương trở nên toàn diện, có sức lan tỏa và bền vững hơn.

Bảy là, để bảo đảm hiệu quả lâu dài, cần đưa tiêu chí sử dụng tư liệu lịch sử địa phương vào kế hoạch, chương trình giáo dục của các trường Trung học phổ thông. Việc này giúp quá trình sử dụng tư liệu không mang tính phong trào, tự phát mà được định hướng, kiểm tra, đánh giá một cách khoa học.

III. KẾT LUẬN

Việc khai thác và sử dụng tư liệu lịch sử địa phương trong giảng dạy Lịch sử bậc Trung học phổ thông có ý nghĩa đặc biệt quan trọng, góp phần gắn kết tri thức lịch sử dân tộc với những giá trị gần gũi, sinh động từ chính quê hương của học sinh. Thực tiễn cho thấy, tư liệu lịch sử địa phương không chỉ giúp làm phong phú nội dung bài học, tăng hứng thú học tập mà còn bồi dưỡng tình yêu quê hương, lòng tự hào dân tộc, ý thức trách nhiệm của thế hệ trẻ trong việc kế thừa và phát huy truyền thống lịch sử. Tuy nhiên, việc sử dụng tư liệu này vẫn còn hạn chế do sự thiếu hệ thống, phương pháp tổ chức còn đơn điệu và năng lực giáo viên chưa đồng đều. Trên cơ sở đó, bài viết đã đề xuất một số giải pháp đồng bộ như: chuẩn hóa, số hóa và hệ thống hóa tư liệu; đổi mới phương pháp dạy học gắn với trải nghiệm thực tế; nâng cao năng lực giáo viên; ứng dụng công nghệ thông tin và tăng cường sự phối hợp giữa nhà trường, gia đình và cộng đồng.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Tạ Thị Thúy Anh, Vũ Đình Bảy, Lê Xuân Bân, Nguyễn Hữu Hy, Trương Công Huỳnh Kỳ (2011), *Tài liệu giáo dục địa phương môn Lịch sử, Địa lí, Giáo dục công dân (Dùng cho học sinh trung học phổ thông tỉnh Thừa Thiên Huế)*, NXB. Giáo dục, Hà Nội.

Nguyễn Thị Côi (1998), *Bảo tàng lịch sử, cách mạng trong dạy học lịch sử ở trường phổ thông*, NXB. Đại học Quốc gia Hà Nội.

Trần Thị Hải Lê (2020), “Sử dụng di tích lịch sử trong dạy học lịch sử ở các trường trung học phổ thông tỉnh Thừa Thiên Huế”, *Tạp chí Giáo dục*, Số đặc biệt kì 2 tháng 5/2020, tr.50-54.